

Ləman Ədalət qızı Abbasova

Bakı, Azərbaycan

leman682@mail.ru

TALAMANIN BİR NÖVÜ KİMİ OĞURLUĞUN ƏLAMƏTLƏRİ

Açar sözlər: *talama, oğurluq, əmlak, gizli, əvəzsiz, tamah*

Key words: *plunder, theft, property, secret, free of charge, covetousness*

Ключевые слова: *грабеж, воровство, собственность, тайна, незаменимость, жадность*

Giriş

Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər arasında ən geniş yayılmış və daha böyük ictimai təhlükə törədən əməllər talamanın müxtəlif növləridir. Talama cinayətləri içərisində isə oğurluq xüsusi yer tutur. Bunun səbəbi isə oğurluğun həm mülkiyyət əleyhinə edilən cinayətlər arasında ən geniş yayılanı, həm də özgə əmlakının mənimsənilməsinin ən səciyyəvi forması olmasındadır. Bu da oğurluğun ictimai təhlükəliliyini daha da artırır.

Mülkiyyət cəmiyyətin iqtisadi özülünü təşkil edən mühüm iqtisadi və hüquqi kateqoriyadır. Maddi nemətlərə sahibliklə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərdən ibarət olan mülkiyyət münasibətləri hüquqla tənzimlənərək hüquqi forma kəsb edir. Mülkiyyət əleyhinə yönəldilmiş cinayətlər şəxsin mülkiyyətə olan hüquqlarının qanunazidd olaraq pozulmasında və həmin əmlakın mülkiyyətçisinə ziyan vurmaqda ifadə olunur.

Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər içərisində talama cinayətləri öz ictimai təhlükəliliyinə görə fərqlənir. Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il Cinayət Məcəlləsində talamanın anlayışı verilməmişdir. CM-in Kommentariyasında isə talama anlayışına eynilə Rusiyanın cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş məzmununda tərif verilmişdir. RF CM-nin 158-ci maddəsinin şərhində deyilir ki, talamanın hansı konkret formada törədilməsindən asılı olmayaraq, qanunun dediyi kimi o, götürülmüş əmlakın təqsirkarın və ya digər şəxslərin xeyrinə keçirilməsinin zahiri cəhətdən obyektivləşdirilməsindən ibarətdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 3 mart 2005-ci il tarixli 1 sayılı “Oğurluq, soyğunçuluq və qulurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” qərarında isə talamanın anlayışı “talama dedikdə, özgə əmlakının tamah məqsədilə, hüquqazidd, əvəzsiz götürülməsi və bu əmlakın təqsirkarın və ya başqa şəxsin xeyrinə yönəldilməsindən ibarət hərəkətlər başa düşülür” kimi açıqlanır.

Talama əməllərinin obyektiv əlamətləri də müasir cinayət hüququ elmində diqqət mərkəzində olan məsələlərdən biridir. Belə əlamətlər, onların məzmunu, demək olar ki, talama əməllərinin törədilməsi üsulları ilə əlaqələndirilir.

Talama cinayətləri içərisində oğurluq xüsusi yer tutur və Azərbaycan Respublikasının CM-nin 177-ci maddəsində *özgə əmlakını gizli olaraq talama* kimi müəyyən edilir. Özgə əmlakını gizli yolla talama CM-in mülkiyyət əleyhinə edilən cinayətlərə həsr edilmiş 23-cü fəslində birinci yerdə durur. Özgə əmlakının gizli olaraq talanması mülkiyyət əleyhinə törədilən ən təhlükəli cinayət deyildir və həm soyğunçuluq, həm quldurluq, həm də hədə-qorxu ilə tələb etmə ictimai təhlükəliliyinə görə ondan üstündür. Cinayət Məcəlləsinin quruluş prinsipinə görə fəsillərdə cinayətlər ən ağırından başlayaraq yüngülünə doğru düzülərsə də, 23-cü fəsildə bu prinsip pozulmuşdur. (6, s. 65)

Özgə əmlakını gizli yolla talama (oğurluq) – özgə əmlakını tamah məqsədilə bu əmlakın mülkiyyətçisinə və ya başqa sahibinə ziyan vurmaqla təqsirkarın və ya digər şəxslərin xeyrinə gizli üsulla götürülməsi və onların nəfinə keçirilməsidir.

Beləliklə, talamanın bir növü olan oğurluğun aşağıdakı obyektiv əlamətlərini göstərə bilərik :

- 1) özgənin əmlakına qarşı yönəlik;
- 2) tamah məqsədilə edilir və özgənin əmlakı təqsirkarın və ya başqa şəxsin nəfinə keçirilir ;
- 3) əvəzsiz edilən hərəkətdir;
- 4) hüquqazidd hərəkətdir;
- 5) əmlakın mülkiyyətçisinə və ya qanuni sahibinə ziyan yetirir ;
- 6) əmlakın götürülməsi ilə maddi ziyan vurulması arasında səbəbli əlaqə mövcuddur;
- 7) özgənin əmlakının gizli götürülməsi.

Talamanın mühüm əlamətlərindən biri talanan əmlakın *özgənin* olmasıdır, yəni təqsirkar şəxs həmin əmlak barəsində heç bir haqqı və ya güman edilən mülkiyyət hüququna malik olmamalıdır. Talama cinayətlərinin maddi predmetini təşkil edən əmlak başqasına məxsus olmalıdır. Başqa sözlə, hər şeydən

əvvəl əmlakın sahibi olmalıdır və bu əmlakın sahibi təqsirkardan başqa kimsə olmalıdır. Əgər təqsirkarın əmlak üzərində həqiqi və ya güman edilən hüququ varsa, bu zaman əməl talamanın hər hansı növü kimi təsvif edilə bilməz. (5, s 606) Məsələn, təqsirkar özgənəin əmlakını ona olan borcunun əvəzinə götürərsə, bu zaman əməl talama kimi deyil, müvafiq əlamətlər oluqda Özbaşınalıq (CM-in 322-ci maddəsi) kimi təsvif ediləcəkdir.

Bundan başqa qanunvericiliyə görə imtina edilmiş və itirilmiş əşyanın götürülməsi cinayət məsuliyyəti yaratmır. Mülkiyyətçinin mülkiyyət hüququndan imtina etməsi niyyətilə sahibliyinə son verdiyi əşya *imtina edilmiş əşyadır*. İmtina edilmiş əşyalar eyni zamanda sahibsiz əşyadır, məsələn, zibil qabına atılmış kompüter, tərk edilmiş ev heyvanı. Ona görə də, bu cür əşyaların mənimsənilməsi cinayət hesab edilmir.

Ailə mülkiyyətində olan əmlakın ailə üzvləri, o cümlədən ər və ya arvad tərəfindən oğurlanması qanunvericiliklə müstəqil tənzimlənmir. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 14 may 1999-cu il tarixli “Özgə əmlakını qanunsuz ələ keçirmə və talama işləri üzrə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” qərarına görə ər-arvaddan hər hansı birinin ümumi mülkiyyətlərində olan əmlakı gizli götürməsi oğurluq cinayətinin tərkibini yaratmır. Deməli ailə üzvləri, o cümlədən ər və ya arvad tərəfindən ailə mülkiyyətində olan əmlakın oğurlanmasına görə cinayət məsuliyyəti məsələsi ailə üzvləri arasında qüvvədə olan əmlak münasibətlərinin rejimi ilə müəyyən edilir ki, bu da Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi və Ailə Məcəlləsi ilə tənzimlənilir.

Mülki Məcəllənin 225-ci maddəsinə əsasən ərlə arvadın nikah dövründə qazandıqları əmlak, əgər nikah kontraktında və ya onlar arasındakı razılaşmada ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa, onların ümumi mülkiyyətidir. Nikaha girənədək ər-arvaddan hər birinə mənsub olmuş əmlak, habelə onlardan birinin nikah dövründə hədiyyə kimi və ya vərəsəlik qaydasında aldığı əmlak onun mülkiyyətidir. Daş-qaş və digər zinət şeyləri istisna olmaqla, fərdi istifadədə olan əmlak (paltar, ayaqqabı və i.a.) nikah dövründə ərlə arvadın ümumi vəsaiti hesabına əldə edilmiş olsa da, ondan istifadə etmiş arvadın (ərin) mülkiyyəti sayılır.

Ailə Məcəlləsinin 32.1-ci maddəsinə görə nikah müddətində ər-arvadın əldə etdikləri əmlak onların ümumi birgə mülkiyyəti sayılır.

Nikah dövründə ev təsərrüfatı ilə, uşaqlara qulluq etməklə məşğul olduğundan və ya digər üzürlü səbəblərə görə müstəqil qazancı olmayan ər (arvad) da ümumi əmlak üzərində hüquqa malikdir.

Ər-arvadın hər birinin mülkiyyətinə isə nikaha daxil olanadək onlara məxsus olan əmlak, habelə nikah dövründə hədiyyə şəklində və ya vərəsəlik qaydasında, digər əvəzsiz əqdlər üzrə əldə etdikləri əmlak ər-arvadın hər birinin ayrıca mülkiyyətindədir (ər-arvadın hər birinin əmlakıdır). Ziynət əşyaları istisna olmaqla, fərdi istifadə şeyləri (geyim, ayaqqabı və s.) nikah zamanı ər-arvadın ümumi vəsaiti hesabına əldə edilərsə, ər-arvaddan kimin istifadəsində olubsa, ona məxsusdur.

Məsələn, ər narkotik vasitə əldə etmək üçün evdə olan bir neçə qiymətli əşyanı : nikah dövründə əldə etdikləri televizoru, radionu, o cümlədən arvadın iş yoldaşlarının ona ad günündə hədiyyə etdiyi telefonu gizlin götürərək satmışdır. Bu zaman televizor və radio ümumi mülkiyyət hesab edildiyi üçün, ər yalnız telefonu gizlin götürməyə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilər.

Ailə Məcəlləsinin 55.6-cı maddəsinə görə, uşaqlar valideynlərinin, valideynlər də uşaqlarının əmlakına mülkiyyət hüququna malik deyillər. Yəni valideynlər və uşaqlar arasında əmlak münasibətləri əmlakın ayrı olması rejiminə əsaslanır. Belə olan hallarda yaxın qohumlar – valideynlər və uşaqlar, baba, nənə və nəvələr, doğma və ögey bacı və qardaşlar, övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər arasında talama əməlləri cinayət məsuliyyətinə səbəb olacaqdır.

Talamanın daha bir əlaməti talanmış əmlakın *təqsirkarın və ya başqa şəxsin xeyrinə* keçirilməsidir. Yəni özgənəin əmlakını talayan təqsirkar bu əməli ilə özü və ya başqa şəxs üçün xeyir əldə etmiş olur. Xeyir dedikdə təqsirkarın cinayəti yaranan əməlləri ilə əldə etmək niyyətinə olduğu hər cür fayda başa düşülür. Talama cinayətlərinə münasibətdə fayda pulla ölçülə bilən iqtisadi fayda ilə yanaşı, digər həzləri də əhatə edir. Predmetinə görə ayrıca tərkib yaratmasına baxmayaraq, istifadə etmək üçün narkotik vasitələrin , adam öldürmək üçün odlu silahın oğurlanması da talama ilə əhatə edilir. (8, s. 26)

Talama cinayətləri üçün *tamah* motivi və ya tamah məqsədi səciyyəvidir. “Motiv” latın mənşəli söz olub, “hərəkətə gətirən”, “sövq edən” mənasını verir. Motiv insanı davranışa sövq edən hərəkətverici qüvvə kimi başa düşülür. Tamah hissi həm maddi, həm də mənəvi tələbatların ödənilməsi ilə bağlı yarana bilər. Məsələn, mağazadan pul və ya ərzaq oğurlayan şəxs bununla öz maddi tələbatını, bir musiqi diski oğurlayan şəxs mənəvi tələbatını ödəməyə çalışır. Lakin təcrübədə elə hallarda olur ki, şəxs özgənəin əmlakının götürülməsi ilə əldə etdiyi pulu xeyriyyə məqsədilə xərcləyir, qocalar, uşaqlar evinə bağışlayır, xəstələrin müalicəsinə, ictimai tələbatların ödənilməsinə (kitabxana açır, su çəkir və s.) xərcləyir. Yəni şəxsdə tamah məqsədi olmur, o, öz hüquqa zidd hərəkətləri ilə varlanmağa çalışmır. Belə olan halda şəxsin əməlinin təsvif olunması çətinləşir.

Oğurluq da daxil olmaqla talamanın daha bir obyektiv əlaməti özgənəin əmlakının götürülməsinin və (və ya) təqsirkarın və ya başqa şəxsin xeyrinə keçirilməsinin *əvəzsiz* olmasıdır. Əvəzsiz dedikdə, götürülmüş əmlakın ekvivalenti kimi onun dəyərinə bərabər məbləğdə pulun və ya başqa əmlakın talanmış əmlakın

mülkiyyətçisinə verilməməsi, yaxud başqa şəkildə ödənilməməsi (götürülmüş əmlakın əvəzinə işlərin görülməməsi və ya xidmət göstərilməməsi) başa düşülür. Əgər götürülmüş əmlakın əvəzinin bir hissəsi ödənilmişdirsə, bu zaman talama istisna edilmir, amma talamanın məbləği hesablanarkən bu hallar nəzərə alınır. (5, s. 606)

Oğurluq özgənin əmlakını gizli olaraq talamadır. Məhz götürmənin **gizli** üsulu oğurluğu talamanın başqa formalarından fərqləndirir.

AR Ali Məhkəməsi Plenumunun 3 mart 2005-ci il tarixli 1 sayılı qərarının 2-ci bəndində, mülkiyyətçinin və ya əmlakın digər sahibinin və ya kənar şəxslərin olmadığı vaxt, yaxud həmin, şəxslər olsa da onların hissə etmədikləri şəraitdə əmlakı qanunsuz götürən şəxsin əməli əmlakın gizli talanması (oğurluq) kimi tövsif edilməsi göstərilir.

4-cü bəndinə görə isə, özgə əmlakı qanunsuz götürülərkən, orada olmuş kənar şəxs həmin hərəkətlərin hüquqazidd olmasını dərk etmirsə, yaxud da həmin kənar şəxs təqsirli şəxsin qohumudursa və təqsirli şəxs bununla əlaqədar əmlak götürülərkən, əks təsirə məruz qalmayacağına arxayındırsa, o zaman əməl özgə əmlakının oğurluğu kimi tövsif edilməlidir. Əgər sadalanan kənar şəxslər özgə əmlakının talanmasının qarşısının alınması üçün tədbir görmüşlərsə (məsələn, hüquqazidd hərəkətlərin dayandırılmasını tələb etmişlərsə), bu zaman təqsirli şəxs AR CM-nin 180-cı maddəsi ilə məsuliyyət daşımalıdır.

Nəticə

Talama cinayətləri içərisində oğurluq xüsusi yer tutur və Azərbaycan Respublikasının CM-nin 177-ci maddəsində *özgə əmlakını gizli olaraq talama* kimi müəyyən edilir. Özgə əmlakını gizli yolla talama CM-in mülkiyyət əleyhinə edilən cinayətlərə həsr edilmiş 23-cü fəslində birinci yerdə durur. Talama cinayətlərinin düzgün tövsif olunması və ədalətli cəza təyin edilməsini təmin etmək üçün onların, o cümlədən oğurluğun da əlamətlərinin təhlil edilməsi, bir-birindən fərqlənilməsi zəruridir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. <http://www.e-qanun.az/code/11>
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. <http://www.e-qanun.az/code/8>
3. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi. <http://www.e-qanun.az/code/10>
4. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 3 mart 2005-ci il tarixli, 1 №-li Qərarı.
5. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası. I hissə. Bakı “Hüquq Yayın Evi” nəşriyyatı, 2018, 702 s.
6. Ruslan Hüseynov. Özgə əmlakını gizli yolla talama əməlləri ilə cinayət-hüquqi mübarizənin problemli məsələləri. Dissertasiya. 2007. 184 səh.
7. Criminal Code of the Russian Federation. https://www.legislationline.org/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012
8. Mustafa Emrah SEYHANLIOĞLU. Hırsızlık suçu. Ankara-2010. 171 səh. file:///C:/Users/User/Documents/mustafa_emrah_seyhanlioglu_tez.pdf

The objective symptoms of theft as a type of looting

Summary

The most common types of crimes against property are the various types of looting. Among looting crimes, theft plays a special role. The reason for this is that theft is the most widespread among property crimes, as well the most common form of misappropriation. This further increases the public danger of theft.

Объективные симптомы воровства как вида грабежа

Резюме

Наиболее распространенными видами преступлений против собственности являются различные виды грабежей. В кражах грабежей кража со взломом играет особую роль. Причина этого заключается в том, что кража со взломом является самой распространенной среди преступлений против собственности, а также наиболее распространенной формой хищения. Это еще больше увеличивает общественную опасность кражи.

Rəyçi: dos. M.Bayramova

Göndərilib: 13.03.2020

Qəbul edilib: 18.03.2020